

NOVE METODE KROZ DIGITALNE MEDIJE U SAVREMENOJ ODRŽIVOSTI KULTURNOG GRADITELJSKOG NASLEĐA

Doc. dr Katarina Stojanović¹

ORCID ID: 0000-0002-5261-3816

MA Suzana Borović²

ORCID ID: 0000-0002-1654-4366

Prof. dr Drago Cvijanović³

ORCID ID: 0000-0002-4037-327X

Rezime: Rad analizira teorijski i praktični pristup valorizaciji i očuvanju kulturnog graditeljskog nasleđa. Koncept održivog grada podrazumeva nove urbane kulture. On uključuje ideju pametnih ekosistema, korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija, zaštite životne sredine i organizacije prostora. Primenom savremenih mogućnosti, traga se za modelom koji bi objedinio pozitivna iskustva i kroz njih stvorio promišljna mesta nove estetike, obnovljenih kulturnih tradicija i kolektivne memorije. Novi kontekst stvara interakcije koje menjaju dosadašnje percepcije kroz digitalne tehnologije i kulturna značenja. U ovom radu analiziramo medijske tehnologije, prikupljanje i plasiranje informacija u cilju promocije, prezentacije i povezivanja aktera relevantnih u ciklusu života graditeljskog nasleđa. Digitalne tehnologije stvaraju različite mogućnosti kroz pristup informacijama i nauči u cilju praktične primene i novih metoda. Istražujemo različite modele lokalne održivosti koji povezuju kulturnu baštinu i digitalne medije, sa posebnim osvrtom na društvene mreže i njihovu moć u pokretanju održivosti kulturnog graditeljskog nasleđa u Srbiji. U radu se ukazuje na neadekvatnu valorizaciju graditeljske baštine, koja je rezultirala gubitkom mnogih vrednih elemenata prošlosti Srbije. Na pozitivnim primerima očuvanja kulturnog nasleđa, njegove konverzije i revitalizacije, međunarodne kulturne saradnje uz pomoć digitalnih medija, možemo graditi neke nove veze u budućnosti, koje mogu doprineti održivom kulturnom razvoju savremenih gradova.

Ključne reči: baština, digitalni mediji, kulturno graditeljsko nasleđe, prekogranična kulturna saradnja, revitalizacija

¹ Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Univerzitet u Kragujevcu, e – mail: katarina.stojanovic@kg.ac.rs

² Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Univerzitet u Kragujevcu, e – mail: suza.borovic@gmail.com

³ Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Univerzitet u Kragujevcu, e – mail: dvcmmv@gmail.com; drago.cvijanovic@kg.ac.rs;

Uvod

Kultura je integrisana u celinu čovečanstva, tehnologiju i društvo. Stvara se kroz istorijski proces i dalje razvija kroz isti takav proces. Kultura je, zato, dinamična, prenosi umetničko, naučno i tehničko znanje kroz generacije. U tom smislu, ukupno dosadašnje kulturno nasleđe značajno utiče na zbivanja u XXI veku. Do pre izvesnog vremena istorijsko i kulturno nasleđe su bili tretirani jedinstveno, ali ova dva izraza više nisu sinonimi. Od 1960. godine istorijski spomenici predstavljaju samo jedan deo nasleđa, koji je sve veći i veći, spajanjem novih vrsta, proširenjem hronoloških raspona i geografske teritorije na kojima se kulturno nasleđe registruje.

Postoje različiti načini da se opišu građevine koje poseduju bezvremeni kvalitet, koje prenose urođeno duhovno iskustvo. Stanje našeg duha koje nas približava tom kvalitetu je nivo znanja i svesti koja, nezavisno od spoljnih faktora, ukazuje na zdravu graditeljsku logiku prisutnu tokom promišljanja i stvaranja u prostoru. Iako taj bezvremeni kvalitet postoji u građevinama nastalim u različitim kulturama i tradicijama iskustvo koje oni generišu je zajedničko za sve ljude, bez obzira iz koje kulture oni poticali.

U oblastima dokumentacije i konzervacije dobara kulturnog nasleđa postoji stalna potreba za kvalitetnijim evidencijama i boljim analitičkim alatima za izdavanje informacija o stanju artefakata. Digitalna fotografija i digitalna obrada slike pružaju ove mogućnosti, a nedavna tehnološka dostignuća u obe oblasti obećavaju nove nivoe performansi za snimanje i razumevanje slika u boji (MacDonald, 2006). Spektakl se sada suočava sa posebnim kategorijama: totalne komunikacije (kiber, kompjuterska mreža, virtuelna realnost), scenske tehnologije, diversifikacije publike, hiperprodukcije, umetničkih žanrova itd. Spektakl ne može da funkcioniše bez tehnologija, ideoloških formacija, estetskih formi i tržišta. Digitalne tehnologije nude značajne inovacije za tradicionalne tehnike interpretacije, i mogućnosti da se ojačaju i izazovu percepcije materijalnog i nematerijalnog nasleđa vrednosti i arhivske relevantnosti (Lewi et al., 2015). U ovom radu, istražujemo primere korišćenja digitalnih socijalnih medija u cilju očuvanja kulturnog graditeljskog nasleđa i ispitujemo, koliko su moćne nove tehnologije da preokrenu proces propadanja i devastacije kulturnog nasleđa u Republici Srbiji.

Ovaj kontekst postavlja društva u nove scenarije u kojima se interakcije dramatično menjaju i gde digitalne tehnologije i naučna kultura razvijene poslednjih decenija imaju relevantnu ulogu. U ovom radu analiziramo tehnološki kontekst, fokusirajući se na medijske tehnologije i proizvodnju i širenje podataka, i njihov potencijal da unaprede i implementiraju nove odnose između zainteresovanih strana, korisnika, organizacija, istraživačkih grupa, i sa podacima, informacijama

i znanjem. Tehnologije kao što su proširena realnost, pokretna grafika, imerzivno novinarstvo, masivni i otvoreni podaci, vizuelizacija podataka, otvorena nauka, itd. stvaraju ansambl potencijalnih scenarija u kojima će nam pristup informacijama i znanju predstaviti mnoge inovativne pristupe (Rubio-Tamayo et al., 2021). Uspješni primeri ovakve prakse ukazuju na značajnu ulogu kolektivnog sećanja, sredstva koja pomažu u tom procesu i formiranju novog identiteta grada, omogućavaju identifikuju sa istorijom i nematerijalnim, nevidljivim prostorom naselja.

Kultura je danas često u svetu pokretač razvoja nove urbane regeneracije. Pojavljuje se u dva svojstva, kao kontekst promene, tj. zaliha kulturnih resursa koje akteri koriste i kao objekt promene na koji utiče praksa. Ona je u isto vreme sredstvo promene i proizvod promene. Zato je važno proučavati posledice društvenih promena na kulturno okruženje aktera - povećavanje ili smanjivanje kulturnih resursa za dalju promenu, i posebno način na koji društvena promena negativno utiče na dinamički potencijal za delovanje (Sztompka, 2000). Pretpostavka je da će kulturni sadržaji biti korišćeni i posećeni češće tamo gde je njihova fizička dostupnost brža i lakša, upravo u skladu sa kontekstom u kojem živimo, gde je vremena sve manje i gde se život odvija pri stalnom ubrzanju. Kulturne potrebe se samo u pravim uslovima i uz odgovarajuće podsticaje mogu razviti u aktivna kulturna interesovanja za koja se rado izdvaja deo raspoloživih, a uvek ograničenih resursa (vremena i novca) (Dragičević-Šešić, 2011). Zato je dostupnost u virtuelnom svetu sve više izražena kao potencijal i novi metod reintegracije kulturnog nasleđa.

Uloga fizičke strukture u postizanju atraktivnosti nekog mesta je uvek prisutna. Ona formuliše urbanu memoriju i doprinosi stvaranju zaokružene slike i poimanja nekog prostora. Postoje različiti načini prezentovanja i afirmisanja, kroz medije, neposrednim doživljajem mesta i dr. Građenjem, mesta poprimaju ne samo svoj konačan oblik, već i značenje.

U trenutnoj situaciji, na našim prostorima, treba razvijati sliku o celokupnoj istoriji i rehabilitovati i one njene delove koji su u nekim vremenskim razdobljima bili zapostavljeni ili ignorisani. Preimenovanjem njihove namene u kulturnu i restauracijom u skladu sa prirodnim uslovima, mogao bi se stvoriti veoma atraktivan ambijent.

1. Teorijski okvir digitalnog nasleđa

Kulturno nasleđe je sredstvo turističke industrije za privlačenje turista da posete neku zemlju. Urbani turizam je dobro poznata pojava u mnogim istorijskim gradovima. Takva mesta snažno doprinose identitetu kulturnog nasleđa jedne

nacije i čine glavnu komponentu turističkih resursa mnogih zemalja širom sveta (Hayllar et al., 2008). Kulturno nasleđe treba čuvati kako bi mu se produžio život i zaštitilo od propadanja. Međutim, konzervacija zahteva ogromne finansijske troškove i ovaj razlog postaje glavna prepreka da kulturno nasleđe održi svoje postojanje u jednoj zemlji. Danas se alternativno koristi očuvanje digitalnog kulturnog nasleđa jer smanjuje troškove konzervacije u obliku digitalnih interpretativnih medija kao što su video, animacija, 3D simulacija, virtuelna stvarnost i proširena stvarnost. U cilju privlačenju turista poželjno je lokalitetima kulturnog nasleđa obezbediti napredniji interpretativni mediji, odnosno kompjuterske simulacije; lične stereo ture sa vodičem, virtuelna realnost i nedavno proširena stvarnost kao način očuvanja informacija i vrednosti kulturnog nasleđa (Pendit et al., 2015).

“Danas, kultura i kulturno nasleđe predstavljaju najvažniju osnovu za kreiranje i održavanje vrednosti identiteta i pripadnosti zajednici. Način na koji se ostvaruje kulturno iskustvo se nije mnogo promenio kroz vekove unazad. Međutim, poslednjih godina, a naročito sa pojavom i sve većim korišćenjem pametnih telefona i tableta u svakodnevom životu, zahtevaju se novi načini izlaganja kulturnog materijala” (Bulović & Najdić, 2018: 214). Upotreba novih medija u funkciji kulturnog nasleđa je polje koje se širi sve brže i poznato je pod imenom - virtuelno ili digitalno nasleđe (Čirić, 2010).

Prema Rubio-Tamayo et al., (2021) digitalne tehnologije su poslednjih godina promenile odnos između korisnika, sadržaja i informacija. Ove promene su bile značajnije i opipljivije, posebno tokom 2010-ih, a ubrzale su se 2020. godine zbog pandemije COVID-19. Kada su digitalne tehnologije promenile naše živote i naš način interakcije sa kolegama i informacijama, novi kontekst je pojačao ove promene, usled pojave novih potreba: prvo, neophodnosti naučnog istraživanja; i drugo, neophodnost osmišljavanja i razmatranja novih interakcija i načina uspostavljanja odnosa. U oba slučaja, digitalne medijske tehnologije imaju značajnu ulogu koja može još više da ubrza promene u novom kontekstu i scenarijima koji se pojavljuju, menjajući odnose i načine interakcije na svim nivoima, od pojedinaca do međunarodnih odnosa, i, naravno, između pojedinaca i informacije. Ovaj kontekst pred nas postavlja novi scenario, gde su digitalni mediji i naučno istraživanje i produkcija relevantni deo ljudskog nasleđa, uvek u procesu promene i evolucije.

Autori Galani & Kidd (2019) ističu da je interpretacija digitalnog nasleđa često odvojena od tradicionalnih muzeoloških tehnika i okruženja. Kako muzeji i lokacije nasleđa istražuju potencijal lokativnih tehnologija i sve sofisticiranijih mehanizama pokretanja sadržaja za upotrebu na otvorenom, vrste pitanja koje istraživači digitalnog nasleđa mogu da istraže postaju sve složenije. U svom radu opisuju navode i da se istraživači sada nalaze u casrstvu imerzivnog, iskustvenog i per-

formativnog, međutim prema Kalay (2007) oblasti kulturnog nasleđa širom sveta suočavaju se sa brzim opadanjem usled agresivne urbane ekspanzije, spekulativnog razvoja, ratova i opšteg zanemarivanja. Na mestima gde su dostupni resursi za njihovo održavanje, akcent je u velikoj meri posvećen očuvanju i poboljšanju pristupa glavnim lokacijama koje se ne koriste, kao što su stare palate i hramovi. Na drugim mestima, artefakti se premeštaju u (ponekad udaljene) muzeje, na taj način odvojeni od konteksta u kome su pronađeni. Nijedan pristup ne čuva živahan život nasleđa – način na koji je izgledao kada je mesto bilo naseljeno, osim na slikama ili statičnim dioramama. Kao rezultat toga, primeri živog nasleđa, kao što su zgrade u upotrebi, tradicionalni svakodnevni život i posebne ceremonije, su u velikoj opasnosti da budu izgubljene.

Implementacija inovativnih načina doživljaja kulturnog nasleđa ima potencijal da privuče nove segmente turista. Kao važan element ovog razvoja navodi se internet, koji se iz informativnog medija pretvorio u komunikacionu platformu. Za cilj proizilaze razne digitalne tehnologije koje imaju osobinu interaktivnosti sa posetiocima, multimedijalnu orijentaciju i mogu biti personalizovane, što bi značilo da se one mogu prilagoditi različitim potrebama korisnika (Thomas et al., 2010). U oblastima dokumentacije i konzervacije dobara kulturnog nasleđa postoji stalna potreba za kvalitetnijim evidencijama i boljim analitičkim alatima za izdvajanje informacija o stanju artefakata. Digitalna fotografija i digitalna obrada slike pružaju ove mogućnosti, a nedavna tehnološka dostignuća u obe oblasti obećavaju nove nivoe performansi za snimanje i razumevanje slika u boji, snimanje ukrašenih površina u istorijskim zgradama i digitalizaciju dokumenata, slika i predmeta u muzejima i galerijama (MacDonald, 2006), dok prema Ognjanović (2002), pod digitalizacijom ne podrazumeva samo prevođenje u elektronski oblik kulturnih dobara, već o sveobuhvatnom proces stručne obrade i organizacije datog materijala.

U svom članku Bonacchi & Krzyzanska (2019) pružaju prvi teorijski tretman ontologija i epistemologija istraživanja digitalnog nasleđa u vreme međusobno povezanog i društvenog veća, zasnovan na opsežnim empirijskim i analitičkim istraživanjima. Rad je zasnovan na zapažanjima i konceptima razvijenim tokom sprovođenja prve studije o javnim iskustvima iz prošlosti koja je koristila velike podatke – preko 1,4 miliona Facebook postova, komentara i odgovora – da bi se revizija ili generisanje nove teorije iz temelja, složenost i ograničenja znanja koje stvaraju i njegovu vrednost, u izlaganju procesa kroz koje se nasleđe pravi i procenjuje.

„Digitalizacija omogućava da se velika količina sadržaja koje stvaraju organizacije (vlade, preduzeća, javne službe) kroz svoje aktivnosti (dokumentacija, finansijske transakcije) sačuva kao istorijska građa za buduća istraživanja“ (Stojić, 2014: 233). U očuvanju kulturno – istorijskog nasleđa primena savremenih teh-

nologija prepoznata je kao prioritetna oblast u istraživanjima koje se sprovodi u Evropi i svetu.

“Prva srpska fabrika sreće okuplja stručnjake na polju istorije, srpske tradicije, umetnosti, književnosti i medija. Pokrenuta je projektom “Uskršnje jaje” koji je za kratko vreme postao popularan širom Srbije i to zahvaljujući reklamama na društvenoj mreži Fejsbuk (Facebook). Reč je o omotima za ukrašavanje jaja za Uskrs, na kojima se nalaze ornamenti iz srpskih srednjovekovnih manastira. Taj projekat predstavljao je prvi korak u povezivanju tradicije, umetnosti i kulture sa jedne strane, i savremene tehnologije i (post)modernog načina života sa druge strane.” (Čigoja & Radović, 2014: 293).

2. Novi život kulturnog graditeljskog nasleđa kroz konverziju i revitalizaciju

Kulturna baština je „skup resursa nasleđenih iz prošlosti, koji ljudi prepoznaju, nezavisno od vlasništva nad njima, kao odraz i izraz neprekidno evoluirajućih vrednosti, uverenja, znanja i tradicija. To obuhvata, sve vidove životne sredine nastale interakcijom čoveka i prostora tokom vremena” (Savet Evrope, 2005: 2). Kulturno nasleđe je element dugoročnog razvoja i zato je važno „podizati svest i koristiti ekonomski potencijal kulturnog nasleđa, uzeti u obzir specifičan karakter i interese kulturnog nasleđa prilikom kreiranja ekonomskih politika i osigurati da ove politike, bez ikakvih ugrožavanja, poštuju celovitost kulturnog nasleđa i njegove unutrašnje vrednosti” (Savet Evrope, 2005: 6).

Problem transformacije i nestajanja starih naselja, pored konteksta savremenih ekonomskih promena, utiče na pojedinca i njegovu vezu sa gradom u kojem živi. Izostanak objekata kulture iz novonastalog naselja, dakako će uskratiti mlade generacije i decu koja upravo tu počinu da žive i čija prva svest i dodir sa domom i gradom je upravo tu. Neprimereno uređenje i upotreba prostora; okruženje koje je skromnih, čak neestetskih vrednosti u sferi arhitekture ili prirodnog predela, a koje stalno ističe takve “vrednosti” ima negativan uticaj na psihologiju ljudi (Kurtović-Folić, 2014).

Jedna od mogućih strategija rešavanja ove potrebe bi mogla biti konverzija zastarelih objekata kao rezultat rastuće potrebe za unapređenjem postojećeg stambenog fonda i očuvanjem nasleđa i životne sredine, nasuprot izgradnji novih stambenih blokova, na neizgrađenom prostoru ili rušenjem postojećih objekata. Konverzija istorijskih zgrada je jedna od ključnih inicijativa u brojnim zemljama širom sveta, a vodeće su Kanada, Australija, Kina i SAD i ima potencijalne eko-

nomske, ekološke i socijalne benefite (Živković, Kurtović-Folić, Jovanović, Kondić & Mitković, 2016).

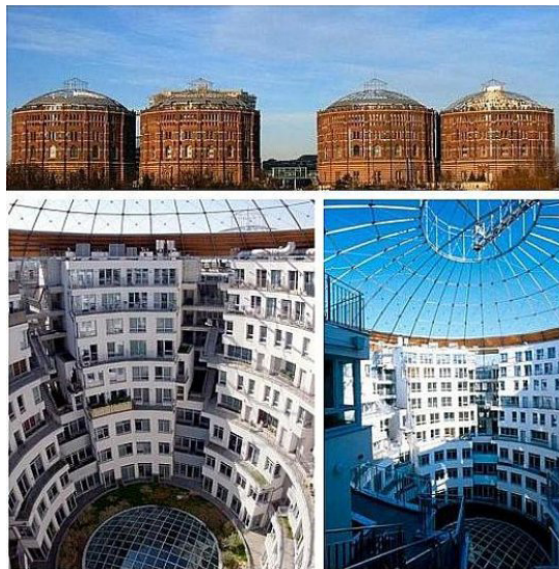
Savremeno očuvanje kulturnog nasleđa više pažnje obraća na održivost funkcija objekata i njihovom mestu u urbanom kontekstu. Posebnu pažnju treba posvetiti građevinama koje se ne vrednuju kao kulturno -istorijska dobra. Povratak kulturnom nasleđu ne sme biti formalna retorika, već zaista konkretna integracija prošlosti u savremene izraze.

Urbana obnova i urbanističko planiranje bi trebalo da se prožimaju i da se na najbolji način postojeće urbane strukture prilagode duhu sadašnjeg vremena. Pod urbanom obnovom se podrazumeva poboljšanje stanja i modernizacija urbanih celina i delova i moguće zamene i dopune građevinskog fonda, što stvara povoljne uslove, posebno kulturne, za život gradske zajednice. Urbana rekonstrukcija podrazumeva novu izgradnju na oslobođenom gradskom prostoru (Vučenović, 2004).

Diskontinuitet sa prošlošću je delom prouzrokovao neuspeh graditeljstva u skorijem periodu. Pored toga, tu su još: negativni efekti industrijalizacije, naza-konite gradnje, socijalni i ekonomski uslovi, rast grada na štetu poljoprivrednog zemljišta, zanemarivanje ili rušenje graditeljskog nasleđa. Shvata se neophodnost obnove i revitalizacije istorijskih delova gradova, jer su u lošem stanju, što podrazumeva i uvođenje moderne arhitekture u istorijske ambijente, ali pod uslovima da se postojeći kontekst, proporcije, forme i razmere u potpunosti poštuju i koriste tradicionalni materijali (Jukileto, 2002). Restauracija znači obnavljanje i uspostavljanje nekadašnjeg stanja delova grada u kojima je promenjena prvobitna namena građevina ili su one delimično dotrajale, ali su očuvale osnovni sklop (Vučenović, 2004).

Identitet se gradi na različitosti i istorijskoj slojevitosti nekog mesta, stvarajući tako memoriju. Očuvanje starih delova i omogućavanje da se u nekom gradu prepoznaju slojevi proteklih epoha, gradi se tako što se istorijskim urbanim prostorima omogućava nova egzistencija, sa savremenim uslovima, standardima i kvalitetima života. Primat dobija funkcionalna, ekonomska, socijalna i dr. revitalizacija graditeljskog nasleđa i njegovo uključivanje u novu politiku i planiranje opšteg razvoja.

Slika 1. Gasomeri u Beču, Žana Nuvela su primer recikliranog objekta rekonstruisanog u skladu sa principima modernog urbanog dizajna bliskog savremenom shvatanju funkcionisanja kompleksnih struktura mešovite namene

Izvor: <https://inhabitat.com/files/gasometer-city.jpg> Pristupljeno: 04. avgusta 2022.

Konačno je, u poslednjim decenijama, došlo do saglasnosti konzervacije i urbanizma u okviru održivog razvoja. Konzervacija podrazumeva niz postupaka čiji je cilj zaštita od štetnih dejstava i održavanje zadovoljavajućeg stanja očuvanosti celina i građevina koje imaju istorijski, kulturni i arhitektonski značaj. Ovu metodu zaštite potrebno je kombinovati sa drugim postupcima, kao što je npr. preuređenje koje podrazumeva oslobađanje prostora, prenamenu i novu izgradnju u delovima grada koji su u opštem smislu zapušteni, gde su zgrade dotrajale i gde nije predviđeno njihovo čuvanje i obnova. (Vučenović, 2004). Povezivanje, usaglašavanje, animiranje, nuđenje različitih sadržaja kojima se povećava atraktivnost čine deo revitalizacije. Ona nije moguća bez analize postojećeg stanja.

U bilo kom organskom sistemu, svaki element ima sopstvenu jedinstvenost i snagu, ali uvek deluje kao deo većeg entiteta, kojem pripada i u kojem se dopunjava. Usvajanjem takvog koncepta, nematerijalno nasleđe, spomenici kulture, prostorne kulturno-istorijske celine, znamenita mesta, arheološka nalazišta, palate, crkve, fabrike, naselja, predeli, ne mogu se odvojiti jedni od drugih, već se posmatraju kao jedan kontinualni i dinamični sistem. Postoji neposredna veza između obrasca događaja koji se odvija u mestu i fizičkog obrasca – obrasca prostora koji ga konstituše.

3. Dinamika prostora i vremena

Događaj i prostor i nastaju kretanjem, pogleda, misli, aktera i zaključuje se da, što je kretanje pogleda i misli dinamičnije, kraće, nastaje jači intenzitet doživljaja. Bez kretanja ne bi primetili prostor. Prostor i vreme se sužavaju, i u ovom trenutku možemo da vidimo šta se dešava u nekom prostoru jako udaljenom na celoj planeti, a koji nikada nećemo fizički posetiti. Međutim, intenzitet doživljaja je još uvek nešto što pravi razliku.

Grad u sebi sakuplja mnoge tokove, čime se komunicira različitim nivoima, kao što su fizički, informacioni i simbolički, dok odnos lokalnog i globalnog definiše suštinu urbanosti (Stupar, 2009). „Kosmos“ predstavlja najteži aspekt arhitekture, ali je njena suština i krajnje odredište (Scruton, 1979). Aristotel, pod uticajem Platona, u podeli filozofije razlikuje pokretno/ promenljivo, od nepokretnog/nepromenljivog. Prva filozofija se bavi načelima i uzrocima, preko kojih se ne može ići dalje, jer bi se onda došlo u tačku u kojoj se mora zaustaviti kretanje, u ono što je nepokretno, a pokreće sve ostalo, nepokretni pokretač (Grubor, 2012). Kako je nepokretno večno, sve ostalo je pokretno, kreće se, tako i prostor i kretanje po prostoru, bilo ono realno ili imaginarno.

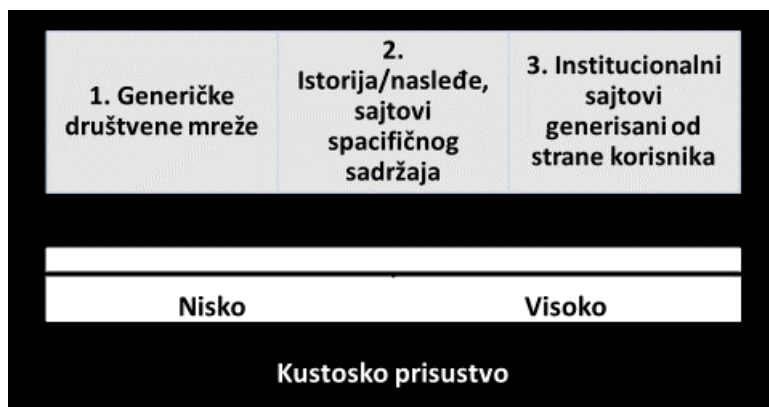
Sa tako brzom promenom, sadašnjost se stapa sa prošlašću i budućnošću. Naše shvatanje o vremenu je promenjeno i postoji svest o prožimanju, prolaznosti i prelaznosti. Ništa ne izgleda stalno, jača čežnja za stabilnošću i trajnošću. Rezultat toga je, prema Gitlinu, da prostor nije stvaran, samo vreme (Gitlin prema Elin, 2006). Široka primena imena proizvoda i imena dizajnera, uključujući i arhitekta, kao i poznatih imena za nova stambena naselja, trgovačke zone i ulice – može se posmatrati kao želja da se uspostavi „stvaran“ prostor. Dok se smanjuje razlika između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, očigledan nedostatak stalnosti takođe čini druge razlike sumnjivim, kao što su one između činjenica i mašte i između naučnih dokaza i mašte“ (Elin, 2002: 127). Sve češće je kriterijum ekonomske isplativosti presudan i prilikom vrednovanja kulturnog nasleđa. Postoje granice do kada je nešto isplativo, a kada se ono takvim načinom korišćenja uništava, nasleđe turizmom npr., lokalne vrednosti, džentrifikacijom, diznifikacijom. Dolazi se i do drugih krajnosti, kada se gradovi ponašaju tržišno, brendirajući sami sebe. Brendiranje gradova često ima i negativne posledice, jer neretko dolazi do eliminacije onoga što odudara od tog okvira. Kao što je bilo već reči, arhitektura je često, kroz istoriju, nasilno krčila sebi prostor na kojem će se graditi.

4. Analizirani digitalni mediji u funkciji očuvanja i revitalizacije kulturnog graditeljskog nasleđa

Brzo raste niz digitalnih i društvenih medija koji obećavaju da će poboljšati veze sa mestima nasleđa kroz povećan pristup informacijama, stvarajući nova iskustva na istorijskim mestima i novim oblicima učešća. Ove tehnologije se kreću od web - baziranih arhiva do mobilnih interaktivnih vodiča i Facebook nostalgичnih sajtova (Lewi et al., 2015). Postoje raznovrsne mogućnosti plasmana kulturnog nasleđa kroz digitalne medije, budući da je i sama njihova struktura veoma šarolika. Od web platformi, preko različitih hologramskih tehnologija, do društvenih mreža itd. Potrebno je veoma opsežno istraživanje da bi se obuhvatili svi činiooci, zato se ovde fokusiramo samo na prezentaciju putem društvenih mreža.

Prema Lewi et al. (2015) identifikovane su tri različite grupe prikazane na slici 1, upoređivanjem i suprotstavljanjem njihovog načina rada i implikacija. Prva je upotreba generičkih društvenih mreža, uglavnom Fejsbuk grupa, kao foruma za diskusija o nasleđu određenog mesta, koja se pojavila širom sveta i takav primer se i ovde razmatra kroz studiju slučaja. Neki od tih stranica dele uspomene i istorijske slike, nostalgичna poređenja juče i danas, sa reakcijama na planiranje i gradnju razvoja (Gregori 2014). Primer takve tehnologije se razmatra i u ovom istraživanju za teritoriju Srbije. Druga grupa su tehnologije koje su usko specijalizovane za deljenje materijala o kulturnoj baštini i diskusiju. Treću grupu čine institucionalne digitalne aplikacije i sajtovi, ali je doprinos javnosti ograničen.

Slika 2. Tri grupe digitalnih sajtova za javne razmene informacija o nasleđu

Izvor: Autori, prema Levi et al. (2015).

„Historipin“ je pokrenut 2010. godine kao zajedničko ulaganje između NFP kompanije Shift i Google. To je aplikacija i veb lokacija zasnovana na mapi, koja omogućava svakome da doprinese sadržaju, slikama, video, audio, priče i zakači ih na mapu, stvarajući tako globalnu mrežu priča i npr. „Timera“ aplikaciju i veb lokaciju je 2013. godine kreirao tehnološki start-up u Rusiji i koristi „nekad i sada“ fotografska poređenja, omogućavajući korisnicima da otpreme postojeće fotografije i kreiraju na licu mesta „tada i sada“ fotografije, sa mogućnošću komentariisanja i diskusije o njima koristeći funkcije društvenih medija. Za razliku od strukture društvenih mreža aplikacija kao što je Facebook, ovi forumi otvorenog nasleđa su organizovane oko kolektivne akumulacije doprinosenih sadržaja. Oni istražuju, kroz tehničke inovacije i mogućnosti društvenih medija, mogućnost da zajednice i korisnici daju doprinos sadržaju i reakcije na taj sadržaj (Lewi et al., 2015).

4.1. Primer digitalnog medija u funkciji razvoja kulturnog graditeljskog nasleđa u Srbiji

Karakteristike prelaznog perioda zemalja Centralne i Istočne Evrope uglavnom se svode na: nestabilnost političkih sistema, nerešene ekonomske odnose, verbalno preuveličavanje značaja tržišta, porast nacionalnih osećanja, itd. Sa prestankom državne i ideološke kontrole prestala je i državna briga, da su kulturne institucije upućene na tržište koje faktički još uvek ne postoji, te da se interesovanje publike izuzetno smanjilo, a umetničko stvaralaštvo i delo više nije vrednovano kao ranije (Dragičević-Šešić, 2011).

Evropska kultura se često i rado definiše kao kultura raznolikosti, kultura dijaloga među kulturama, kao vrtlog dijaloga. Savet Evrope 1985. godine, doneo je konvenciju za očuvanje evropskog arhitektonskog nasleđa za koje se kaže da je nezamenljiv izraz obilja i raznolikosti evropskog kulturnog nasleđa, veoma dragocen svedok naše prošlosti i zajedničko dobro svih Evropljana.

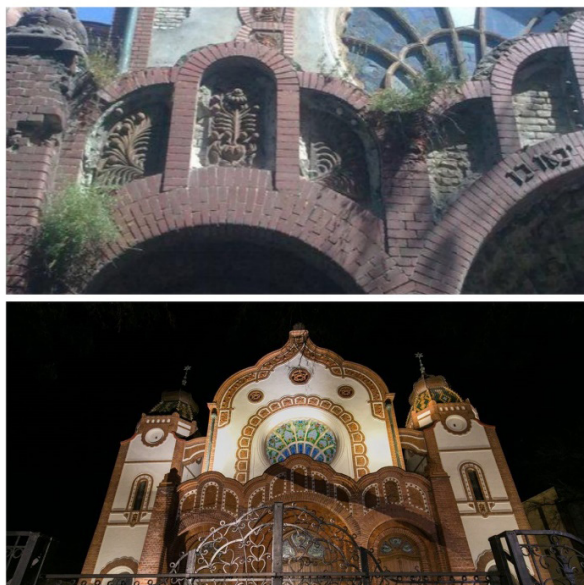
Savremene okolnosti evropske integracije ogledaju se u težnji za jedinstvenim, a istovremeno i pojedinačnim kulturnim entitetom. Delovi kulturne baštine, koji su kroz istoriju povezali zemlje jugoistočne Evrope, mogli bi koristiti kao izvor za nove oblike kulturnih i duhovnih veza. Očuvanje kontinuiteta i tradicije nekog mesta je suština, jer ga to čini neprolaznim uspostavljanem veza između prošlosti i sadašnjosti.

Strategija obnove i upravljanja kulturnom baštinom u regionu predlaže nove, efikasnije mehanizme zaštite u vezi sa nizom pravnih i ekonomskih instrumenata. U tom procesu jedina garancija uspeha je pametno uvođenje kulturnog nasleđa u ekonomske procese. Utvrđene su strateške linije u kojima kulturno nasleđe služi

kao: element međusobnog razumevanja, pluralističke interpretacije istorije, sredstvo tolerantnog i mirnog prevazilaženja nacionalnih i međunarodnih sukoba, oblik izražavanja kulturnog prelaska kroz prostor i vreme.

Predsednik Color Press Grupe i osnivač Fondacije za zaštitu kulturne i industrijske baštine, Robert Čoban je pokrenuo Fejsbuk grupu 'Baština bez zaštite' koja je rezultirala time da već ove godine dolaze stručnjaci iz Francuske u Srbiju, koji će obići naše dvorce i dati predloge za njihovu sanaciju. Projekat Dvorci Srbije evidentirao je 118 dvoraca, vila i letnjikovaca u Srbiji, od kojih se 30 objekata nalazi na listi prioriteta za obnovu. Primer takve prekogranične saradnje već imamo kroz subotičku Sinagogu i projekat sa Mađarskom.

Slika 3. Subotička Sinagoga pre obnove kroz projekat prekogranične saradnje sa Mađarskom na slikama gore i posle obnove na slikama dole

Izvor: https://www.suboticasinagoga.rs/sites/default/files/2021-03/150554770_245587923809769_1004245578849608854_o.jpg Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

Fondacije za zaštitu kulturne i industrijske baštine je predstavila projekat ambasadoru Francuske u Beogradu Žan-Luju Falkoniju, budući da iskustva Francuske po pitanju obnove i revitalizacije dvoraca mogu biti ugledan primer Srbiji. Njihovi dvorci su veoma značajni turistički atraktori. U zapadnoj Evropi, gde su se postojeće države približno poklapale sa nacionalnim grupama, baština koja je

sačuvana sastojala se uglavnom od palata i dvoraca bivših kraljeva, katedrala ili manastira koji su najbolje ilustrirali versku pripadnost, i dvoraca aristokratije koja im je pomagala (Moore & Whelan, 2007). Mnoge palate su svoj novi život nastavile kroz prenamene funkcija, tako da su postali, muzeji, hoteli, kulturne institucije i dr. Na taj način, pored očuvanja kulturnog nasleđa, pojavljuje se mogućnost za kulturni, ekonomski i socijalni prosperitet kako lokalno tako i šire. Vojvodina ima 4 dvorca koja su kulturna dobra od izuzetnog značaja, 21 kulturno dobro od velikog značaja, 3 koja su proglašena značajnim kulturnim dobrom i preko 20 dvoraca koji su kulturna dobra, što čini ogroman potencijal jedne teritorije veličine kao što je Vojvodina.

Ovaj primer potvrđuje moć digitalnih medija, kada je u pitanju očuvanje i razvoj kulturne baštine. Dvorci su decenijama napušteni i devastirani, ali Fejsbuk grupa 'Baština bez zaštite' i promocija kroz druge vrste medija ove veoma uticajne medijske grupe, uspeali su da grupišu jednu tako vrednu baštinu, kao što su dvorci. U svetu već postoje pozitivni primeri revitalizacije, zamkova, njihove prenamene npr. i novog života i funkcije.

„Dvorac postaje-muzej (Louvre), velika tvrđava-prostor za odmor i rekreaciju (Kalemegdan), palata-čitav jedan grad (Split), stecište vojnika i njihove kasarne-centar kulture i pozornica (Križanke u Ljubljani), itd. Moglo bi se reći da u principu promena funkcija i nove namene svake fizičke strukture jeste njena imanentna osobina.“ (Radović, 2003: 112).

Slika 4. Dvorac postaje-muzej (Louvre)

Izvor: <https://paristouristinformation.fr/de/wp-content/uploads/2021/01/Louvre-Museum-in-Paris-in-France.jpg> Pristupljeno: 05. maja 2022.

Slika 5. Velika tvrđava-prostor za odmor i rekreaciju (Kalemegdan)

Izvor: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRaO8D1EBAO80BCPlr3_dkfum4y5naiMkbWeg&usqp=CAU Pristupljeno: 21. januara 2021.

Slika 6. Palata-čitav jedan grad (Split)

Izvor: <https://www.viabalkans.com/wp-content/uploads/2010/05/diocletian-before1.jpg> Pristupljeno: 21. januara 2021.

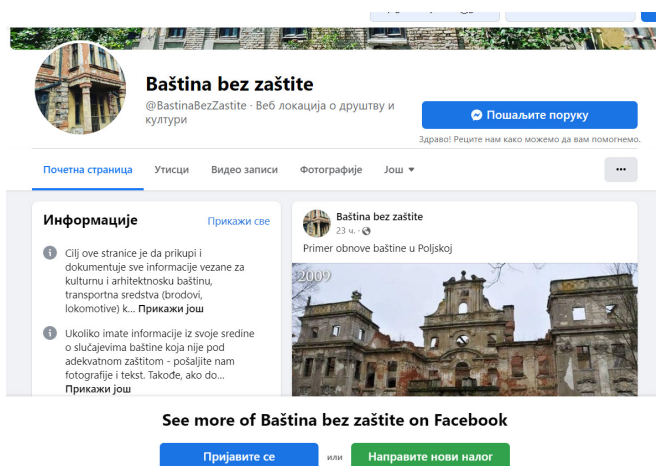
Slika 7. Kasarne-centar kulture i pozornica (Križanke u Ljubljani)

Izvor: <https://www.likealocalguide.com/media/cache/4e/fe/4efe5825645968281a03d64c7a25ed04.jpg> Pristupljeno: 21. januara 2021.

Kao što je navedeno na profilu „Cilj Fejsbuk stranice Baština bez zaštite je da prikupi i dokumentuje sve informacije u vezi sa ne samo kulturnom i arhitektonskom baštinom, već i sa transportnim sredstvima (brodovima, lokomotivama) kao i šumama i parkovima – koji imaju jedno zajedničko – nebrigu nadležnih za njihovu zaštitu i čuvanje.“ Odmah prilikom osnivanja su ih kontaktirali iz organizacije „Europa Nostra“, koja se bavi očuvanjem kulturne baštine i podržali inicijativu. Kreativne i inovativne strategije će verovatno biti prioritet menadžera lokaliteta nasleđa uključujući napore da se obezbede grantovi, aktivnosti prikupljanja sredstava i aktivno traženje donacije i sponzorstva (Chhabra, 2010).

Slika 8. Baština bez zaštite, primer Facebook stranice nasleđa u Srbiji

Izvor: <https://www.facebook.com/BastinaBezZastite/> Pristupljeno: 15. avgusta 2022.

Korisnici društvene mreže su poslali na stotine primera objekata iz Srbije koji imaju kulturno-istorijsku vrednost, ali se trenutno u devstiranom stanju. Neki od zanimljivih primera su Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, a neki od njih i većem delu javnosti nepoznati primeri su: Vila Teokarevića „srpskog kralja štofova“, Vučje, Leskovic, Dvorac Bisinger, Vlajkovac, „Džervinova vila“, Knjaževac, Prva srpska industrijska klanica, Velika Plane i dr.

Slika 9. Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić sada levo i snimak iz aviona 1968. desno

Izvor: <https://www.gradnja.rs/wp-content/uploads/2020/09/Umetnicki-paviljon-Cvijeta-Zuzoric-782x587.jpg> Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

Savremeni izložbeni prostor, prema projektu arhitekta Branislava Kojića izgrađen je 1928. godine na Malom Kalemegdanu. Ktitor umetničkog paviljona, kakvi su bili karakteristični za to doba modernizma je Udruženje prijatelja umetnosti u Beogradu. Simetrična osnova je obuhvatila 3 funkcije, slikarske sale, izložbenu i koncertnu dvoranu. Akademizam se ogleda jonskim stubovima i monumentalnom stepeništu, dok su moderni elementi prisutni u odnosu masa. U ovom zdanju održani su Salon arhitekture i dve velike izložbe jugoslovenske moderne arhitekture, 1931. i 1933. godine, a domaćin svetskih izložbi je bio sve do Drugog svet-skog rata. Trenutno se nalazi u veoma lošem stanju i čeka rekonstrukciju.

Slika 10. Vila Teokarevića, „srpskog kralja štofova“, Vučje – Leskovac

Izvor: <https://www.gradnja.rs/wp-content/uploads/2020/09/Vila-Teokarevica-Vucje-Leskovac.jpg> Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

Ovaj objekat je podignut tridesetih godina prošlog veka u Leskovcu kao vila tadašnjeg bogatog društvenog sloja u nastajanju, industrijalca. Kasnije, posle Drugog svetskog rata je konfiskovana i promenila je namenu u hotel, da bi u poslednjem period bila potpuno devastirana i napuštena. Zanimljiv primer specifične predratne arhitekture ova vila Laze Teokarević, tzv. „kralja tekstila“ u Vučju, završio je u ruiranom stanju zbog nebrige društvene zajednice. Kao i mnogi objekti kod nas iz tog perioda, vila propada čekajući da se restitucijom odredi vlasnik. Jednospratnu građevinu sa mansardom projektovao je arhitekta Grigorije Samojlov. Enterijer je bio veoma luksuzan kao i eksterijer. Karakteristično je da su ovde primenjeni elementi stila kakav viđamo na planinskim kućama severa Evrope, što donekle koketira sa kičom, koristeći nespojive elemente potuno različitih kultura i podneblja, koje se kroz istoriju nisu doticale, ali kao takva poseduje jedinstvenost i vrednost jednog duha vremena. Pored svih arhitektonskih vrednosti, nije zaštićena ni kao spomenik kulture.

Slika 11. Dvorac Bisinger, Vlajkovac

Izvor: <https://www.gradnja.rs/wp-content/uploads/2020/09/Dvorac-Bisinger-Vlajkovac.jpg> Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

Dvorca je sagradio grof Đerđ Močonji 1859., koji je pripao grofici udatoj u plemičku porodicu Bisingen-Nipenburg 1888, koji je takođe posle Drugog svetskog rata nacionalizovan. Nalazi se u selu Vlajkovac i od 1989. godine je zaštićen kao spomenik kulture od velikog značaja, ali je primer gde međudržavna prekogranična saradnja Srbije i Rumunije, u njegovoj revitelizaciji, nije zaživela. Objekat je u duhu klasicizma, slobodnostojeći, sa jednim spratom i piramidalnim krovom u sredini. Obiluje dekoracijom i kovanim gvožđem, pravougaone je osnove. Fасаda okrenuta parku je sa terasom, parkom, jezerom, teniskim terenima, staklenom baštomu. Bissingerovima je bio zimska i letnja rezidencija sve do kraja Drugog svetskog rata, kada je oduzet od vlasnika i postaje Dom za decu, a posle 1953. godine poljoprivredno dobro „Ogled“. Danas je zanemaren, devastiran i napušten.

Slika 12. „Džervinova vila“, Knjaževac

Izvor: https://scontent.fbeg4-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/129568901_162994682217615_1894987701388036034_n.jpg?_nc_cat=111&ccb=1-7&_nc_sid=0debeb&_nc_ohc=OZgHg_mTpm8AX8XCPpo&_nc_ht=scontent.fbeg4-1.fna&oh=00_AT9jUm7uLyhs3qZ9tUmhEczm1NEx5Sz3gwlqsF7WLF63qQ&oe=631E7D15 Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

„Džervinova vila“, simbol Knjaževca, sin trgovca Tase Cvetkovića, Đoka, sagrađio je 1939. godine po uzoru na češke i austrijske dvorce. Dvospratna građevina sa kulom imala je luksuzni nameštajem. Ta kula je u Drugom svetskom ratu bila nemačka osmatračnica. Vilu otkupljuje poljoprivredni kombinat “Džervin” 1947. godine, od 1990. godine je promenila namenu u ugostiteljski objekat. Stečajem poljoprivrednog kombinata “Džervin”, 2002. godine propada i ovo kulturno nasleđe, što je tipičan sled događaja za mnoge slične objekte.

Slika 13. Prva srpska industrijska klanica, Velika Plana

Izvor: https://scontent.fbeg4-1.fna.fbcdn.net/v/t1.6435-9/125789165_151251523391931_530356792047269666_n.jpg?_nc_cat=105&ccb=1-7&_nc_sid=0debeb&_nc_ohc=tPxTeATMdyUAX8X7GTH&_nc_ht=scontent.fbeg4-1.fna&oh=00_AT8YGt9W5qMn0JWPDabEWv6z3KcVz_7of3NoV16ga2x_jg&oe=631DB9C3
Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

Kulturno dobro, prva srpska industrijska klanica koja se nalazi u Velikoj Plani sazidana je od 1886. do 1928. godine. Urađena je za nemačke industrijalce Kristijana Šojša i Vilhelma Šumahera prema projektu inženjersko-tehničkog biroa Stojana Veljkovića i Ota Lorenca. Ova veoma vredna arhitektura, koja poseća na gotске građevine, nikako ne nalazi svoju novu namenu. Nekada je grad bio poznat po industriji klanica. Zvali su ga još i „srpski Čikago“, ali danas još samo ovaj spomenik industrijske arhitekture, svedoči o toj prošlosti. Već dugi niz godina i on propada.

4.2. Drugi oblici digitalizovane baštine u Srbiji

Postoje razni oblici digitalizovanog nasleđe u Srbiji. Potrebno je svakako napredovati u toj oblasti, svetska preksa je, kao i umnogim drugim oblastima, na

veoma naprednijem nivou, ali dakako je važno početi. Jedna od ideja kulturne afirmacije bi bila i širenje muzejskog prostora van objekata čime bi se intenzivirale postojeće aktivnosti i stvorile nove mogućnosti za naučne, kulturne i turističke sadržaje, kakve primere imamo u svetu.

Slika 14. Muzej nauke i tehnologije, Kanada

Izvor: https://ingeniumcanada.org/sites/default/files/styles/large_1/public/2018-03/news-new-cstm.jpg?itok=11-s9G8D Pristupljeno: 30. decembra 2020.

Las Vegas razloge za posetu izražava spektaklom sačinjenim od tematske arhitekture, šou programa, zabave, bazena, vremena... To potvrđuje pogled Gi Debora na spektakl kao na model vlasti i kontrole, gde su kapitalistički, konzumeristički sadržaji na prijatan način prikiveni zabavnim aktivnostima koje traju „dvadeset četiri časa dnevno“ (Venturi, 1990: 178). „Las Vegas“ i „muzej“ u istoj rečenici bili su nespojivi, ali vremena se menjaju. Dizni i Las Vegas su se međusobno približili jer su i jedan i drugi paradigma ideala rasonode američke srednje klase.

Nove ideje muzeja, kao što je EMP (Experience Music Project), podižu neka prikivena obrazovna svojstva Diznilenda na najviši nivo i istovremeno skromne zabavne elemente muzejskog hit zdanja približava diznjevskom, spajajući sve u jedan obrazovnozabavni karakter. Učeci o publici spektakla, činjenica je da većina ljudi voli da dobije podsticaj, da u okviru mnoštva zabavnih elemenata uspešno koncentriše pažnju na određene oblike sadržaja. Nasuprot toga, klasičan ambijent tipičnog muzeja umetnosti zasniva se na pretpostavci da je ljudima potrebno da se oslobode zabavnih elenenata kako bi mogli da se usredsrede na ozbiljan estetski ili obrazovni doživljaj (Marstin, 2013). Srž je doživljaj. Muzej postaje društveni prostor poput festivalskog.

Slika 15. Savremeno korišćenje tehnologije u muzejima

Izvor: https://www.leisureopportunities.co.uk/images/imagesX/HIGH343075_28208_608408.jpg Pristupljeno: 13. avgusta 2022.

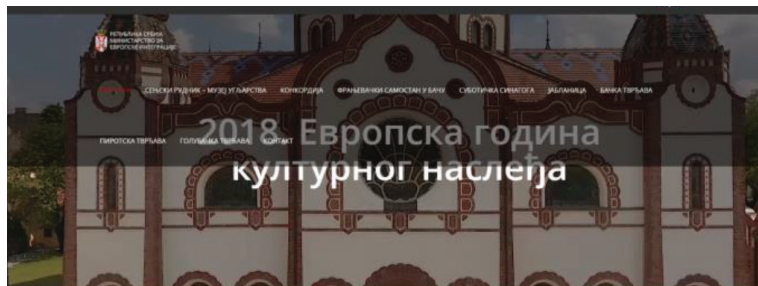
Slika 16. Interaktivni pretraživač umetnosti i kulture

Izvor: https://s.wsj.net/public/resources/images/PJ-CD246_tech1_M_20150907132408.jpg Pristupljeno: 30. decembra 2020.

Projektom digitalizacije nacionalne kulturne baštine Srbija se priključila Evropskoj uniji u obeležavanju „Godine evropskog kulturnog nasleđa“ 2018. godine. U okviru ovog projekta se nalazi kulturno nasleđe kao što su: Senjski rudnik-Muzej ugljarstva, Konkordija, Franjevački samostan u Baču, Subotička Sinagoga, Jablanica, Bačka tvrđava, Pirotska tvrđava i Golubačka tvrđava.

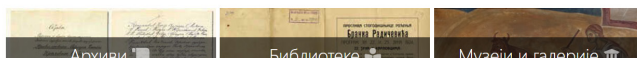
Slika 17. Početna stranica Digitalizacija nacionalne baštine

Izvor: <https://srbija-projektie.rs/> Pristupljeno: 15. avgusta 2022.

Drugi primer je Pretraživač kulturnog nasleđa Srbije, koji sveobuhvatnom pretragom pruža osnovne informacije o kulturnom nasleđu i interaktivnu mapu ustanova kulture kod nas. Baština je grupisana prema mestima gde se nalazi, da li je to biblioteka, arhiv, muzej, galerija, ili je evidentirana u zavodima za zaštitu spomenika i dr. Vizija ovog projekta je pokretanje pozitivnih procesa važnih za obrazovanje i jačanje svesti o značaju kulturnog nasleđa i identiteta.

Slika 18. Početna stranica Pretraživač kulturnog nasleđa

Izvor: <https://xn--80atdujec.xn--90a3ac/> Pristupljeno: 16. avgusta 2022.

Digitalizacijom i dostupnošću baštine na ovaj način javnosti, omogućava se lakše istraživanje i brži naučni doprinos budućih istraživača, međuinstitucionalna i međunarodna saradnja, kulturni identitet, promocija kulture i umetnosti, obra-

zovanje novih generacija i mogućnost rekonstrukcije i revitalizacije devastiranih objekata. Pretragom preko ključne reči, softverom u čijoj izradi je učestvovao i Microsoft Srbija, se pronalaze vredne informacije, čime se i povećava transparentnost samog rada institucija.

4.3. Primer pokretanja projekta zaštite industrijskog nasleđa posredstvom medija

Smatra se da je u projektu Ranžirne stanice u Novom Sadu učestvovao i biro Gustava Ajfela, vredan je deo industrijskog nasleđa, međutim, on već dugo godina propada. Obeležena je stogodišnjica završetka Ranžirne stanice 2021. godine. Prostorna koncepcija uređenja stare ranžirne stanice u Novom Sadu, u okviru namene površina i organizacije prostora proistekla je iz uslova i namene prostora utvrđenih Generalnim planom, a uslovljena je zaštitom i čuvanjem objekta Ložionice u Ložioničkoj ulici bb, postojećom i planiranom organizacijom saobraćaja, lokacionim prednostima i visokim potencijalima, koje ovo područje poseduje, i potrebe za disperzijom centralnih gradskih funkcija, kao posledicom razvoja i širenja grada. Osnovu prostornog koncepta čini podela ovog prostora, u pogledu namene, na dve celine, od kojih se severozapadna namenjuje sadržajima poslovanja iz oblasti koje po definiciji pripadaju opštogradskim centrima (trgovina, turizam, ugostiteljstvo, kultura, nauka, lokalna uprava, poslovno-administrativne delatnosti i sl.), a južna, sa dvema potcelinama, sadržajima kulture u jugozapadnim delu i parkovski uređenoj zelenoj površini na jugoistoku. Između navedenih celina, u pravcu severoistok – jugozapad, planira se pešačka komunikacija, koja podelu ovog prostora vrši samo u smislu prostorne organizacije planiranih sadržaja, a u funkcionalnom smislu predstavlja integrišući elemenat preko koga će se omogućiti obostrana komunikacija planiranih sadržaja i pešački pristupi korisnika. Osim toga, ovom komunikacijom se ostvaruje još jedna primerena, pešačka veza Sumbotičkog bulevara sa postojećim, takođe pešačkim trgom, na uglu ulica Simeona Piščevića i Branislava Borote, formiranim kao završetak (ili početak) pešačke dijagonale unutar velikog bloka višeporodičnog stanovanja izgrađenog zapadno od ovog lokaliteta (Plan detaljne regulacije stare ranžirne stanice u Novom Sadu, 2008).

Slika 19. Nacrt današnjeg Bulevara Evrope iz devedesetih godina XX veka

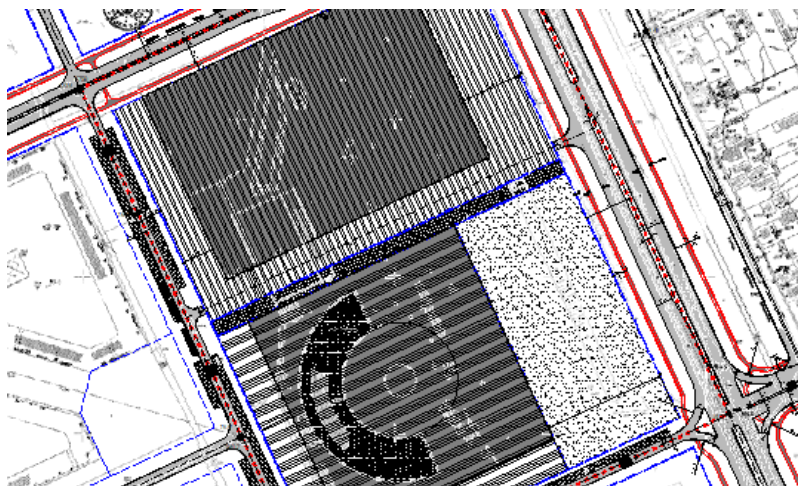
Izvor: <http://4.bp.blogspot.com/MTJ9VSx6lAk/UlwP6HriGTI/AAAAAAADtg/UR7tJtscQUI/s1600/dscn6908smallec4.jpg> Pristupljeno: 09. septembra 2014.

Kreativni konzorcijum u čijem sastavu su Fondacija za zaštitu kulturne i industrijske baštine iz Novog Sada, FB stranica Baština bez zaštite, Coworking i IT korporativni akcelerator ICT Hub iz Beograda kao i arhitektonski studio Zabriskie, nude rešenje koje bi moglo da konačno zaživi, iako ih je bilo mnogo u prošlosti. Na slici je prikazan nacrt današnjeg Bulevara Evrope koji potiče još iz devedesetih godina prošlog veka. Ovde je stara ranžirna stanica označena crnom strelicom, ali nije jasno da li je ideja bila da se ona zadrži, ili da se sruši, a da se na njenoj lokaciji izgradi (još jedan) tržni centar.

Kompleks namenjen sadržajima kulture predviđen je ne parceli veličine 2,89 ha, na kojoj se nalazi objekat Ložionice sa okretnicom i sistemom kanala – šina. Objekat Ložionice se integralno čuva kao vredan spomenički kompleks podignut 1911. god. kada su prilike železničkog saobraćaja bili sasvim drugačije od današnjih. Svojim neobičnim, namenski projektovanim izgledom, predstavljaće dominantni centralni arhitektonski motiv ovog kompleksa. Moguće ga je dograditi tako da se sa dograđenim delom funkcionalno i oblikovno poveže. Kao mogući

sadržaji kompleksa planira se muzej, multimedijalni centar, centar umetnosti sa ateljeima, radionicama, izložbenim, scenskim prostorima i sl. U okviru planiranih mogućih sadržaja predviđaju se sadržaji i prostori namenjeni mlađoj populaciji, posebno tinejdžerima i mladima, koji bi zadovoljili njihove potrebe za okupljanjem, druženjem, usvajanjem novih znanja.

Slika 20. Planirane kulturne namene prema Plan detaljne regulacije stare ranžirne stanice u Novom Sadu, 2008

Izvor: <http://www.nsurbanizam.rs/> Pristupljeno: 11. septembra 2014.

Prema uslovima Zavoda za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada, unutar granice plana na spisku prethodne zaštite, a u postupku za proglašenje je objekat zgrade Ložionice. Evidentiranje ovog objekta, kao dobra koje uživa prethodnu zaštitu, oglašeno je 7. marta 2003. godine, što znači da je prethodna zaštita istekla. Imajući u vidu da zgrada Ložionice ne uživa režim prethodne zaštite ne može se govoriti ni o zaštićenju okolini. Na osnovu procene da objekat Ložionice ima arhitektonsku vrednost i mogućnost odgovarajućeg uklapanja u koncept uređenja i izgradnje u okviru planiranog kompleksa namenjenog sadržajima kulture, planom se utvrđuju uslovi zaštite i čuvanja objekta Ložionice (Plan detaljne regulacije stare ranžirne stanice u Novom Sadu, 2008).

U skladu sa uslovima Zavoda za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada i, u svetskim razmerama, prihvaćenim i potvrđenim uspehim projektima da se postojeći, sadržajno i funkcionalno preživeli prostori i objekti, iskoriste i prilagode savremenim potrebama i prigodnim sadržajima, objekat Ložionice, sa mehaniz-

mom skretnice i sistemom kanala sa šinama, se čuva, izvornog izgleda, horizontalnog i vertikalnog gabarita, oblika i nagiba krova, originalnih materijala i svih konstruktivnih i dekorativnih elemenata. Objekat Ložionice je potrebno konzervirati, rekonstruisati i revitalizovati u skladu sa planiranom namenom. Na planiranoj parceli, uz objekat koji se čuva, planira se dogradnja dela ili delova objekta koji će se funkcionalno i oblikovno vezati na postojeći, a celina kompleksa će biti u funkciji kulture, kao prostorno objedinjena, ekonomski opravdana, funkcionalno primerena i sadržajno adekvatna struktura. Neizgrađene delove parcela urediti kao površinu za javno korišćenje, a u funkciji osnovnog objekta (Plan detaljne regulacije stare ranžirne stanice u Novom Sadu, 2008).

4.4. Doprinos istraživanja inicijativi „Baština bez zaštite“

Primer nebrige koji bismo izdvojili je hotel „Vojvodina“, sagrađen krajem XIX veka u Pančevu, koji se nalazi u državnom vlasništvu i zaštićen je kao nepokretno kulturno dobro. Prilikom istraživanja pridružićemo ovaj primer stranici Baština bez zaštite, kao doprinos ovog rada, sa ciljem da se kroz digitalne medije i putevima kojima su prošli dvorci Srbije, možda svoj novi život ugleda i ovaj hotel.

Spomenik kulture je sagrađen krajem 19. veka kao spratni objekat, pravougaone osnove, sa mansaradnim krovom. Zidan od opeke i krečnog maltera, sa drvenom međuspratnom konstrukcijom. U celini objekat je eklektičke stilske orijentacije, sa elementima secesije u dekorativnoj obradi. Na uličnoj fasadi nalaze se četiri lizene sa vertikalnim frizom, a ispod dva od ukupno četiri prozora na spratu je cvetna i geometrijska dekoracija. Osim arhitektonsko-stilskih vrednosti, kao objekat sa stilskim obeležjima arhitekture na prelazu vekova, ovaj spomenik kulture ima i istorijske i ambijentalne vrednosti. Kao jedan od najstarijih hotela u Pančevu i sastavni deo celine koju su nekad sačinjavali magacini, pivare, hoteli, kapetanija, volumenski i likovno je uklopljen u ambijent starog pančevačkog pristaništa. Objekat je u lošem stanju i potrebna je rekonstrukcija.

Slika 21. Hotel „Vojvodina“ sagrađen krajem XIX veka u Pančevu

Izvor: <https://kultura.rs/slike/zavodi/HotelVojvodinauPancevu.jpg>

Pristupljeno: 30. decembra 2020.

Zaključak

Materijalni svet se danas sagledava više kao ideja i informacija, pa samim tim i gradski prostor postaje prava slika prostorno-vremenske agregacije. Linije kretanja i komunikacije postaju važna komponenta urbanih centara koji prate novu dinamiku i logiku (Boelens, 2009). Fizička forma se zamenjuje dinamičkom. Ljudske aktivnosti formiraju posebne trodimenzionalne matrice, a kretanje predstavlja izraz različitog korišćenja prostora. Kretanje na taj način posmatrano, može osvetliti objektivnu, prostornu realnost. Forme građene sredine se definišu kao konfiguracioni entiteti koji nisu dati zakonima prirode, već sopstvenim društvenim svrhama (Stupar, 2009).

Moramo uspostaviti ravnotežu između muzeja kao sinonima za istorijsko graditeljsko kulturno nasleđe i nova iskustava, odnosno predstavljanja i inkorporiranja muzejskih vrednosti u savremene trendove. Zasićenje brendiranim mestima i simbolima je sve izraženije, čime se otvara šansa da se istaknu i potraže autentična i različita mesta brendiranog lokalnog karaktera. Gradovi se sada bave stvaranjem sopstvenog imidža kako bi ga učinili „brendom“ svoje nacionalne kulture.

Ovu sliku stvaraju na osnovu istorije kulture i kulturnih politika koje promovišu kroz umetnost (dela, projekti, festivali, kongresi, događaji itd.). Za očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa često se kaže da je nešto što se radi za budućnost, ili u ime budućih generacija, ali se retko reflektuje precizan odnos takvih praksi prema budućnosti (Harrison et al., 2020).

Za razliku od svetskog trenda, gde je kulturno nasleđe potencijal za izdvajanje monopolskih renti, u Srbiji je kapital daleko od tog dalekosežnog poimanja. Da npr. objekat stare Ložionice u Novom Sadu ili sl. može doneti profit, za naše uslove je još uvek nepojmljivo, a urbane prakse su na nezavidnom nivou još uvek, veoma degradirajućem po urbani život. Devastacijom kulturnog nasleđa gubi se osećaj pripadnosti, ljudi naviknuti na osiromašenu arhitekturu i urbano okruženje, vremenom se prilagođavaju i sve manje primećuju i reaguju na okružujuće nedostatke. Kriterijumi se nalaze na sve nižem nivou, težnje i zahtevi postaju manji, tako da se postojeće stanje vremenom prihvata. Treba imati na umu da je čovek, kao i životinje, prilagodljiv staništu i uslovima (Kurtović-Folić, 2014).

Kulturno nasleđe omogućava jednom delu stanovništva Evrope da pronade svoje korene ili da stvori svoje identitetske oznake, da učestvuje u projektima lokalnog i regionalnog razvoja. Zbog toga je važna prekogranična saradnja u očuvanju kulturne baštine i korišćenje novih tehnologija kao sredstava i metoda za razvoj i revitalizaciju, ovog često zanemarenog resursa, posebno u Srbiji. Društveni mediji preoblikuju naše razumevanje i iskustvo nasleđa. Oni mogu da utiču na susret sa nasleđem i na društveno proizvedena značenja i vrednosti koje im pojedinci i zajednice pripisuju (Giaccardi, 2012). Pored kulturne vrednosti, veoma je važno za uspešnu integraciju nasleđa u nove strukture i njegova upotrebna vrednost. Potrebno je obezbediti adekvatne funkcije, koje neće degradirati njegov značaj, ali koje će biti prilagođene savremenim potrebama korisnika. Objekte treba posmatrati kao celovit sistem, a prirodu integrisati u gradsko jezgro i građenu sredinu. Neophodne su analiza i valorizacija prema potrebama današnjeg čoveka, ali takođe ne negirajući istorijsko okruženje. Potrebno je da se predvide mogućnosti i htenja svih merodavnih činioca u postupku revitalizacije.

Literatura

1. Boelens L. (2009). *The Urban Connection*. Rotterdam: 010 Publishers.
2. Bulović, V., & Najdić, M. (2018). Očuvanje autentičnosti digitalnog nasleđa u procesu digitalizacije. *Kultura, nasleđe i razvoj turizma*, 214-220. Doi: 10.15308/Sitcon-2018-214-220.

3. Bonacchi, C. & Krzyzanska, M. (2019). Digital heritage research re-theorised: ontologies and epistemologies in a world of big data. *International Journal of Heritage Studies*, 25:12, 1235-1247. Doi: 10.1080/13527258.2019.1578989.
4. Chhabra, D. (2010). *Sustainable Marketing of Cultural and Heritage Tourism*. London and New York: Routledge.
5. Ćirić, I. (2010). Interpretacija kulturnog nasleđa u virtualnoj realnosti. *Kultura*, (129), 286-299.
6. Dragičević-Šešić, M., Stojković, B. (2011). *Kultura: menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio.
7. Elin N. (2002). *Postmoderni urbanizam*. Beograd: Orion Art, str.281.
8. Ellin N. (2006). *Integral Urbanism*. New York: Routledge.
9. Galani, A., & Kidd, J. (2019). Evaluating Digital Cultural Heritage "In the Wild" The Case For Reflexivity. *Journal on Computing and Cultural Heritage (JOCCH)*, 12(1), 1-15.
10. Giaccardi. E. (2012). *Heritage and Social Media: Understanding heritage in a participatory culture*. Routledge.
11. Gregory, J. (2015). Connecting with the past through social media: the 'Beautiful buildings and cool places Perth has lost' Facebook group. *International Journal Of Heritage Studies*, 21, 1, 22-45.
12. Grubor N. (2012). *Lepo, nadahnuće i umetnost podražavanja: studije o Platonovoj estetici, Plato*. Beograd.
13. Harrison, R., DeSilvey, C., Holtorf, C. & Macdonal, S. (2020). *Heritage futures: comparative approaches to natural and cultural heritage practices*. *Heritage Futures. Archaeology International*. 19. 68-72. <https://doi.org/10.5334/ai.1912>
14. Hayllar, B., Griffin, T. & Edwards, D. (2008). *City Spaces – Tourist Places: Urban Tourism Precincts; Exploiting the Benefits of World Heritage Listing: Evora, Portugal and Hoi An, Vietnam*. Butterworth-Heinemann.
15. Jukileto J. (2002). Planiranje naselja i konzervacija. *Glasnik DK*, br. 26, 24–26.
16. Kalay Y.E. (2007). *INTRODUCTION: Preserving cultural heritage through digital media*. Routledge.
17. Kurtović-Folić, N. (2014). „Kulturno nasleđe kao arhitektonski kontekst.” Novi Sad: FTN.
18. Lewi, H., Murray, A., Smith, W. & Webber, S. (2015). Some implications of digital social media for heritage practice. *Proceedings of: The Threads of Conservation. ICOMOS, Australia: The University of Melbourne*.
19. MacDonald L. (2006). *Digital heritage*. Routledge.
20. Marstin Dž. (2013). *Nova muzejska teorija i praksa*. Beograd: Clio.

21. Moore, N. & Whelan, Y. (2007). *Heritage, Memory and the Politics of Identity: New Perspectives on the Cultural Landscape*. Ashgate Publishing Company.
22. Ognjanović, Z. (2002). Nacionalni centar za digitalizaciju. Pregled nacionalnog centra za digitalizaciju, br. 1/2002. Beograd: Nacionalni centar za digitalizaciju.
23. Pendit, U. C., Zaibon, S. B. & Abubakar, J. A. (2015). Digital interpretive media usage in cultural heritage sites at yogyakarta. *Jurnal Teknologi*, 75(4). <https://doi.org/10.11113/jt.v75.5069>
24. Plan detaljne regulacije stare ranžirne stanice u Novom Sadu (2008). *Službeni list Grada Novog Sada*, 33/2008, Novi Sad.
25. Radović R. (2003). *Forma grada*. Novi Sad: Stylos, str. 112, 124
26. Čigoja, D. & Radović, N. (2014). Uloga digitalnog marketinga u očuvanju kulturno-istorijske baštine Srbije. *Sinteza 2014-Impact of the Internet on Business Activities in Serbia and Worldwide*, 292-294. <https://doi.org/10.15308/SINTEZA-2014-292-294>
27. Rubio-Tamayo, J.L., Gertrudix, M. & Gómez, H. (2021). Digital Culture and Digital Media as Heritage: Innovative Approaches in Interaction with Information and Scientific Communication in the Era of Massive Data and Immersive Interactive Technologies. *New Contexts in International Relationships*. In: Christofolletti, R., Botelho, M.L. (eds) *International Relations and Heritage*. The Latin American Studies Book Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77991-7_6
28. Savet Evrope. (2005). Okvirna konvencija Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo. Preuzeto sa: [http://www.kultura.gov.rs/docs/stranice/82128418889499865927/6.%20kvirna%20konvencija%20Saveta%20Evrope%20o%20vrednosti%20kulturnog%20nasledja%20za%20društvo\(Faro,%202005\).pdf](http://www.kultura.gov.rs/docs/stranice/82128418889499865927/6.%20kvirna%20konvencija%20Saveta%20Evrope%20o%20vrednosti%20kulturnog%20nasledja%20za%20društvo(Faro,%202005).pdf) Pristupljeno: 11. marta 2020.
29. Scruton R. (1979). *The Aesthetics of Architecture*. Methuen & amp; Co. Ltd London, Great Britain.
30. Stojić, G. V. (2014). Kulturno nasleđe u digitalnom svetu. *Kultura*, 143, 230-250. Doi: <https://doi.org/10.5937/kultura1443230s>.
31. Stupar A. (2009). *Grad globalizacije: izazovi, transformacije, simboli*. Beograd: Orion Art.
32. Sztompka, P. (2000). „Cultural Trauma: The Other Face of Social Change.” *EBSCO*, <http://search.global.epnet.com>, PDF (*European Journal of Social Theory*, 3(4): 449-466).
33. Thomas, M., Selsjord, M., & Zimmer, R. (2010). Museum or Mausoleum? Electronic Shock Therapy. *Digital Culture and E-Tourism: Technologies, Applications and Management Approaches*, 3, 10-34. DOI: 10.4018/978-1-61520-867-8.ch002.

34. Venturi R., Braun D.S., Ajzenur S. (1990). *Pouke Las Vegasa : Zaboravljeni simbolizam arhitektonske forme*, Građevinska knjiga, Beograd, str.178.
35. Vučenović S. (2004). *Urbana i arhitektonska konzervacija, tom I, Svet – Evropa*, DKS, Beograd, 190.
36. Živković, M., Kurtović-Folić, N., Jovanović, G., Kondić, S., Mitković, M. (2016). „Current strategies of urban and architectural conversion as a result of increased housing demands.” *Tehnički vjesnik* 23-2, 561-568.

NEW METHODS THROUGH DIGITAL MEDIA IN MODERN SUSTAINABILITY OF CULTURAL BUILDING HERITAGE

Assistant Professor Katarina Stojanović

ORCID ID: 0000-0002-5261-3816

Msc Suzana Borović

ORCID ID: 0000-0002-1654-4366

Full Professor Drago Cvijanović

ORCID ID: 0000-0002-4037-327X

Summary: The paper analyzes the theoretical and practical approach to the valorization and preservation of cultural architectural heritage. The concept of a sustainable city implies new urban cultures. It includes the idea of smart ecosystems, using information and communication technologies, environmental protection and spatial organization. By applying modern possibilities, we are looking for a model that would unify positive experiences and through them create thoughtful places of new aesthetics, renewed cultural traditions and collective memory. The new context creates interactions that change previous perceptions through digital technologies and cultural meanings. In this paper, we analyze media technologies, the collection and distribution of information in order to promote, present and connect relevant actors in the life cycle of architectural heritage. Digital technologies create various opportunities through access to information and science for the purpose of practical application and new methods. We explore different models of local sustainability that connect cultural heritage and digital media, with a special focus on social networks and their power in driving the sustainability of cultural and architectural heritage in Serbia. The paper points to the inadequate valorization of architectural heritage, which resulted in the loss of many valuable elements of Serbia's past. On the positive examples of preservation of cultural heritage, its conversion and revitalization, international cultural cooperation with the help of digital media, we can build some new connections in the future, which can contribute to the sustainable cultural development of modern cities.

Keywords: heritage, digital media, cultural architectural heritage, cross-border cultural cooperation, revitalization